Veles i vents, Toda i Bilbeny, Malta i l’Alguer... i Gaudí

Autor: Biel Ferrer i Puig
Data de publicació: 16-03-2026

Quina relació tenen tots aquests noms comuns i propis, de persones i de llocs? El filòleg reusenc Biel Ferrer ens en parla en aquest article en què, entre d’altres coses, ressenya el llibre Redescobrint la Malta catalana, de Jordi Bilbeny.

Si no fas la independència, passen aquestes coses: que el govern espanyol(ista) exhibeix el lema "Spain is Gaudí" durant la Setmana Catalana d'Osaka (https://www.racocatala.cat/noticia/69664/loperacio-desborrar-catalanitat-gaudi-va-comencar-japo-presencia-dilla), que el govern neofalangista del PSOE i Sumar (lleu pàtina social(ista) sobre dura lex espanyol(ista), albina pell de xai tendre sobre fosca gola de llop madur) emet monedes amb la cara de Gaudí amb la inscripció “España” (https://www.racocatala.cat/noticia/69642/govern-espanyol-emetra-monedes-cara-gaudi-inscripcio-espana) i que el govern botifler de Reus (PSC-PSOE, ERC i Ara Reus) permet que el Pavelló Olímpic de la ciutat aculli, dissabte, 3 de gener de 2026, l’espectacle “Trencadís: de la natura a la llum”, en què “l’Ajuntament de Reus i la Real Federación Española de Patinaje, amb la col·laboració de la Diputació [Provincial] de Tarragona i del Consell Superior d’Esports uneixen esport i cultura amb l’organització d’aquesta gran gala de patinatge artístic que proposa un recorregut poètic per la vida, l’imaginari i les obres més emblemàtiques d’Antoni Gaudí” (https://www.reus.cat/noticia/el-pavello-olimpic-de-reus-acull-dema-lespectacle-de-patinatge-trencadis-de-la-natura-la), que fa parlar Gaudí en castellà a Reus i arreu per mitjà de TV3 (https://www.racocatala.cat/noticia/69663/video-lajuntament-reus-fa-parlar-gaudi-castella-tv3?pag=1).

El PSOE i Sumar ja fan el que han de fer, per això tenen la E i la S a la matrícula; el trio lolaio, Junts per Catalunya, Erc i la Cup, tot i dir-se independentistes, no, per la traïció al mandat del Primer d’Octubre.

Toda i Gaudí

Del somni que van compartir els joves Gaudí, Toda i Ribera, en podeu fer un tast a la ponència que va presentar Jaume Massó i Carballido al Congrés Mundial sobre Gaudí que va organitzar la Universitat de Barcelona l'any 2014, a partir d'Eduard Toda, que és la font bàsica per conèixer l'època juvenil de Gaudí, i que podeu retrobar a la Torre Bellesguard (https://bellesguardgaudi.com/ca/sabies-que-els-primers-dibuixos-i-amics-de-gaudi/), o, per exemple, a la dramatúrgia El somni de Gaudí, Toda i Ribera (https://holacreador.cat/) que l'historiador Jordi Rius i l'escriptor Jordi Folck acaben de publicar i que presentaran el 24 de febrer, a les 7 del vespre, a la Societat El Círcol de Reus. El pensament polític de Gaudí està perfectament resumit a l'assaig "La catalanitat sagrada de Gaudí" de Víctor Maceda (https://www.eltemps.cat/article/66907/la-catalanitat-sagrada-de-gaudi).

Illes i penínsules

Vet aquí que al nostre comte-rei Jaume I el Conqueridor, li plaïa molt la idea de tenir un regne enmig de la mar per tal com, en escoltar la proposta de conquerir-lo, confessa: "E nós escoltam les llurs paraules e plagueren-nos molt". I doncs sí, s'hi va decidir, a salpar de Salou i de Cambrils i de Tarragona, per tal d'obtenir, no sense brega, les illes Balears (i més que en vingueren, fins a configurar el nostre imperi, com Sardenya amb l'Alguer i com Malta): "E, quan viren los de Tarragona e els de Cambrils que l'estol movia de Salou, feren vela, e faïa-ho bell veer a aquells que romanien en terra e a nós, que tota la mar semblava blanca de les veles, tan era gran l'estol".

Què us en diré, d'aquesta tirallonga de noms comuns i propis endreçats a l'alexandrí del títol d'aquest dictat amb troqueus i iambes, amb anapest a la coda? Bé són divergents, com els 'catalans e aragonesos' o els 'proençals e franceses' o fins i tot 'Catalunya e Espanya' quan Roger de Flor, saltant d'illa en illa, fou pel rei fet vicealmirall de Sicília, que "dels enemics prenia així mateix ço que bon los trobava, e lleixava-los los llenys e les persones, que a negú no faïa mal de la persona", com explica el cronista Ramon Muntaner. I, tanmateix, també són convergents car les veles són inflades pels vents d'ençà que Ausiàs March ens ho bufà a l'orella, i el reusenc Eduard Toda i l'arenyenc Jordi Bilbeny (re)publiquen llibres sobre illes tocades pel nostre imperi, Malta i l'Alguer a Sardenya.

De la illenca Carme Riera, hi ha coses que sí i coses que no. De les que no, que entaforés Gabriel Ferrater a l'espanyolíssima Escuela de Barcelona o que, a La Setmana, faci aquesta declaració d'amor al bilingüisme, tota còfia, ella, de llengua materna catalana: "Jo tenc la sort, al meu entendre immensa, de tenir dues llengües, la qual cosa sé que no agrada massa ni aquí, a molts catalans, ni allà, a molts castellans. Però a mi me pareix un luxe del qual no vull prescindir", com si el castellà mai no hagi estat una llengua imposada als Països Catalans; de les que sí, aquell parell d'òperes primes marines, Te deix, amor, la mar com a penyora (1975) i Jo pos per testimoni les gavines (1977), que em va regalar la Maria per a dir-me que m'estimava, i aqueix article, que servo imprès des del 4.08.2011 a l'Ara (una excepció que confirma la norma de la meua preferència del diari El Punt Avui), "El mite de les illes": "Fullejant els luxosos catàlegs de viatges amb què cada estiu ens tempten les agències, m'adono de fins a quin punt ens solen atreure els arxipèlags. Tant si són propers, com les Balears, o llunyans, com les Maldives, exerceixen sobre nosaltres una mena de reclam difícil de no seguir. Hi ha algun aspecte encara més profund que la seva encisadora bellesa, una certa aura de misteri que ens aboca a preguntar-nos què hi fan aquests bocins de terra enmig del mar". I conclou, amb la referència a l'Esquèria, l'illa dels feacis, on Ulisses hi troba Nausica i on els pobladors hi romanen idealment sans i estalvis, que potser és per les ganes de recuperar els trets de la utòpica Esquèria en el nostre inconscient que ens sentim atrets per les illes i hi volem viatjar i -hi afegeixo jo- en volem llegir bons llibres com els de Toda o de Bilbeny, però també per la seua vinculació a la nostra nació, al nostre imperi.

Més partidari de les penínsules, Miquel Pairolí ficava, al seu darrer dietari Octubre, la seva destra ploma sàvia entremig de l'escriptor israelià Amos Oz i l'anglès John Donne per concloure que "som una península, en efecte, i volem mirar cap a l'oceà per viure, per respirar" car, com escriu Oz, "cap home ni cap dona no és una illa, però cadascun de nosaltres és una península, la meitat enganxada al continent, la meitat mirant cap a l'oceà... Una meitat connectada a la família i als amics i a la cultura i a la tradició i al país i a la nació i al sexe i a la llengua i a moltes altres coses, i l'altra meitat amb el desig que la deixin en pau per poder mirar cap a l'oceà. (...) La condició de península és la condició humana correcta. Això és el que som i això és el que ens mereixem no deixar de ser".

Toda i l’Alguer

Toda torna a ser present a les prestatgeries de les llibres catalanes gràcies a la reedició del seu assaig de 1888 Un poble català d’Itàlia. L’Alguer (https://velesiventsedicions.cat/product/lalguer/), amb interessant pròleg de Marcel A. Farinelli, signat a L’Alguer l’estiu de 2025 (vejam si enguany hi anem per fi!). El prologuista hi parla tot explicant-hi molt bé la polèmica qüestió dels documents que Toda va emprar per a escriure el llibre i en defensa l’actuació: “La qüestió dels documents ha fet que el record de Toda, a ulls d’alguns historiadors o d’uns simples aficionats, sigui d’un que va actuar de mala fe, i això no és cert”. I en parla elogiosament en intervius per tal com en destaca que Toda va fer veure als intel·lectuals algueresos que podien escriure en català (https://www.eltemps.cat/article/66854/toda-va-fer-veure-als-intellectuals-algueresos-que-podien-escriure-en-catala?id_butlleti_enviar=430&utm_source=butlleti_article&utm_medium=butlleti&utm_campaign=toda-va-fer-veure-als-intellectuals-algueresos-que-podien-escriure-en-catala).

Llegir com Toda explica, en primera persona, l’inici accidental de la descoberta de la “colònia eminentment catalana” és una delícia. En acabat, l’un rere l’altre, hi inventaria els tresors que hi troba relacionats amb la catalanitat: mots, jocs i cançons; monuments, muralles i sinagogues; catedrals, esglésies i convents; documents, gestes i prohoms. És un encert dels curadors de l’edició la traducció al català dels textos en llatí i castellà, a càrrec d’Oriol Ràfols Grifell i de Pol Junyent Molins, al cos del llibre i la presentació dels originals a l’apèndix. I també el nom de la col·lecció de la qual forma part, Consolat: l’assaig de Toda n’és el segon número perquè el primer és l’imprescindible La lluita pel domini de la Mediterrània, de David Abulafia. I també la il·lustració de la coberta i de la contracoberta. Compreu-lo, llegiu-lo, regaleu-lo!

Bilbeny i Malta

Bilbeny publica a Librooks des de fa anys. I molt bé. El seu assaig Redescobrint la Malta catalana n’és un bon exemple (https://www.librooks.es/producte/redescobrint-la-malta-catalana/). De fet, també ho fa al web de l’Institut Nova Història, com a cap de Recerca que n’és (https://www.inh.cat/articles/La-Malta-catalanament-encriptada--ID5553). El pròleg és de son germà, Pere Alzina Bilbeny, i és lògic perquè és un immens sabedor dels noms catalans dels moixons que volen pel cel maltès (https://www.inh.cat/articles/La-influencia-de-la-llengua-catalana-en-els-noms-d-ocell-maltesos) i dels llinatges catalans que hi romanen (https://www.youtube.com/watch?v=HIk5_k-dfA4), a l’illa que fou catalana. Tots dos han vitatjat unes quantes vegades a Malta (jo encara no hi he pogut anar amb ells, en un dels viatges organitzats que hi fan cada any: vejam si enguany hi anem per fi!).

Bilbeny esdevé un nou Toda en redescobrir la catalanitat de l’illa car ho fa de manera semblant: amb els viatges, amb les estades i amb la documentació corresponents. Els tresors que hi col·lecciona estan relacionats amb la cuina, la indumentària, els escuts i les banderes, el lèxic, l’arquitectura civil, el santoral i la religiositat, l’enginyeria militar, les esglésies i els convents, els molins de vent, les festes, els instruments musicals populars, la toponímia i el cotó. I, més enllà, la reflexió historiogràfica i política: “En Llull deia que Malta havia de ser un indret estratègic per als croats. I en Ramon Muntaner va deixar escrit que aquesta illa era tan bona per a Sicília ‘com fa la pedra en l’anell’. Vet-ho aquí: Malta com un anell. Com un anell al mig de la Mediterrània. Com un joiell al mig del nostre cor. Com un gran tresor retrobat. Com un gran espai estratègic, però ara no per combatre els fidels d’una altra religió, sinó per ajudar-nos a trobar la nostra pròpia fidelitat. La nostra pròpia veritat, la pròpia llibertat. Que no és res més que trobar-nos a nosaltres mateixos: homes i dones conscients”. Compreu-lo, llegiu-lo, regaleu-lo!

Veles i vents, Librooks i bucs

Com que aquesta doble ressenya es publica el primer mes de l’any, potser és convenient tancar-la mirant endavant tot desitjant que es facin tangibles enguany publicacions que s’anuncien i que tenen relació directa o indirecta amb aquests dos llibres. D’una banda, frisem per tenir al davant dels ulls, gràcies a Veles i Vents, la traducció parcial (quant

a l'abast) al català, anunciada per Marcel A. Farinelli al pròleg del llibre de Toda, de Las calles de Barcelona, de Víctor Balaguer, centrada a l'Eixample barceloní, un homenatge, pel que fa a la toponímia menor, a l'Imperi Català a la Mediterrània. També vull esmentar alguna de les novetats editorials anunciades per Abel Cutillas al seu report de lectura del 28 de desembre de 2025 (i no era cap innocentada) al Patreon de l'Enric Vila & Casablanca (encara no hi esteu subscrits?): que el joveníssim "Roc Milà, un dels descobriments de l'any [gràcies a la novel·la Emili Rambla que li ha publicat Veles i Vents i que passa, sobretot, a l'Eixample barceloní], perquè l'any a Catalunya també ha donat molt fruit i més que en donarà, serà acompanyat per una altra novel·la d'un altre autor amb el mateix paradigma espiritual i polític"; i que "Bon Port té una sorpresa jove i profunda preparada per afegir a les influències italianes". Si Librooks publica una de les quinze recerques que té en curs Bilbeny, també ens sentirem molt feliços.

Tenia raó el poeta turc Nazim Hikmet, un poeta laic de la primera meitat del segle XX, que escrivia en vers aquest buc de l'avenir: "El més bonic del mar / és allò que no hem navegat. // El més bonic dels nostres fills / encara no ha crescut. // El més bonic dels nostres dies / no ho hem viscut, encara. // I allò de més bonic que tinc per dir-te / encara no t'ho he dit".

Biel Ferrer Puig, filòleg